

Marijana Tomelić
Katarina Lozić
Split

DIJALEKTOLOŠKA OBRADA KOMIŠKOGA GOVORA U TEKSTOVIMA FACENDI

UDK: 811.163.42'282.2(497.5 Komiža)

Rukopis primljen za tisak 17.10.2006.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Joško Božanić, Josip Lisac

U članku se sažeto raščlanjuju komiške dijalektološke značajke na osnovi šaljivih nefikcionalnih priča otoka Visa. Riječ je o posebnoj vrsti usmene književnosti, *facendi*, koju je kao posebnu vrstu usmene književnosti prvi istražio prof. dr. sc. Joško Božanić, profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu. On ističe njihovu literarnu vrijednost, ujedno naglašavajući važnost i značenje tekstova *facendi* kao jezičnoga dokumenta: "One su jezični dokument o arhaičnim viškim govorima i u isto vrijeme predstavljaju reprezentativnu vrstu viške usmene literature..." (Božanić, 2002 : 177) Predlošci za jezičnu analizu bili su tekstovi *Müc, müc, plōtīt ću ti* (MUC), *Na prōvu dōž, a na karmū vĉdro* (PD) i *Pĉndĉ škocīl ū meko* (PM).¹ Za primjere uzete iz tih tekstova uvedene su posebne oznake.² Naglasak je na fonološkim i morfološkim jezičnim značajkama.

Ključne riječi: *Komiža, čakavština, fonologija, morfologija, facenda*

¹ Ove priče "predstavljene su u mediju pisane riječi na temelju zvučnog zapisa iz autorove bogate fonoteke koja je nastajala od 1968. do danas". Pripovjedači su izvorni govornici Komiže. *Facende Müc, müc, plōtīt ću ti* i *Pĉndĉ škocīl ū meko* ispričavjela je Tonina Sonjara Tusicina (1887. – 1974.), a *facendu Na prōvu dōž, a na karmū vĉdro* Jozo Božanić Pepe (1894. – 1975.).

² U rijetkim slučajevima uzimala bi se na uvid cjelovita građa sakupljena u knjizi *Komiške facende (Poetika i stilistika usmene nefikcionalne priče Komiže)* prof. dr. sc. Joška Božanića.

Dalibor Brozović u članku *Čakavsko narječje* iz 1988. donosi podjelu čakavskog narječja na ovih šest dijalekata: ekavski ili sjevernočakavski dijalekt, ikavski ili južnočakavski dijalekt, ikavsko-ekavski ili srednočakavski dijalekt, lastovski ili jekavski dijalekt, buzetski ili gornjomiranski dijalekt i štakavsko-čakavski ili jugozapadnoistarski dijalekt. U glavnim crtama komiški je govor jasan; riječ je o ikavskom dijalektu čakavskog narječja, odnosno južnočakavskom dijalektu.³ "Južnočakavski je dijalekt uglavnom zastupljen na otocima od Pašmana do Korčule, a tu spada i zapadni dio poluotoka Pelješca te jug otoka Paga. Tom dijalektu pripada i sjeverozapad Istre, Klana i Studena kod Rijeke, zona od Novigrada i Privlake kod Zadra do Cetine (uz znatan broj štokavskih mjesta na tom potezu) i južno Gradišće" (Lisac, 2004 : 8).

U komiškome govoru ostvaruje se devet samoglasnih fonema: /a/, /e/, /ɛ/, /i/, /ĩ/, /o/, /ɔ/, /u/, /ũ/. To se vidi u primjerima:⁴

/a/:

MUC	<i>butāla, Dūmā, onā, prodōvāla, rādi; atēnto, facēnda, levandūra, pokrīla, važēst</i>
PD	<i>āli, brāt, brāća, darvā, kāl, pomālo, prodāt, škāf, tā, tāko; ćapōl, dužjilo, gajjēta, kakò, na karmù, napūnili, pōrat</i>
PM	<i>grotāc, kāl, naprāvit, ondā, oprāt, organizīrālo, ovāko, šāl, tāko, tāmo, tānac, ubrāt; kakò, mūžika, nīšta, šmardīli</i>

/e/:

MUC	<i>krōdē, lūpēja, njēmu, ovēga, švē, vēc; bešīda, dōkle, levandūru, njegovu, okrenīla, vrīme</i>
PD	<i>cēga, gajjēta, mēni, njēga, švēga, tēga, vēselo; drūgega, žžmeju, jedōn, jīdre, na temūn, pul Komīže, sūhega</i>
PM	<i>homē, kojēmu, u lemūnē, recē, švē, trēci; bez lemūnih, jedōn, lemunođu, mečalo, ol škūle, prījatejih</i>

/ɛ/:

MUC	<i>atēnto, Dūmē, facēnda, grē, mēko, nēće, Pēndē, pinēž, važēst</i>
PD	<i>iz Švēca, nēcū, vēdro</i>
PM	<i>mēko, Pēndē, tē</i>

/i/:

³ U knjizi *Čakavsko narječje* (1977.) Milana Moguša mjerila, odnosno kriteriji po kojima se utvrđuje pripadnost mjesnih govora čakavskom narječju jesu: 1. zamjenica ča ili zač; 2. akcentuacija a) troakcenatski sustav, b) staro mjesto naglaska, c) stari akcenatski inventar u pomaku i skakanju; 3. refleks jata a) ikavsko-ekavski, b) dosljedna uporaba ikavizama, ekavizama ili jekavizama; 4. čakavsko t'; 5. prijelaz ɛ u a iza j, č, ž; 6. prijelaz d' u j; 7. bin, biš - bimo, bite; 8. izostanak afrikate dž.

⁴ Svi samoglasnici mogu biti naglašeni i nenaglašeni. To se odnosi i na samoglasnik /ĩ/ (/ũ/). Da ne bi došlo do preklapanja znakova (npr. MUC, PM ūvik, PP ĩto...), u daljnjoj analizi neće se posebno označavati ti fonemi.

- MUC *bī, bīla/bīla, bīlega, bīlin, donīt, kojī, līpo, otī, ovī, nī, pokrīl, šakrīl, šušīd, vrīme; privārit, ūvik*
- PD *bīl, bīli, bīlo, dažjī, doživīl, nī, mīhon, ošušīl, ovī, rīvu, tī, vīdit; gōli, imāli, napūnili, nāši, pōrtili, vēliki*
- PM *bīl, dvojīci, iskocīl, kojī, ovī, škocīl, švīrāla, tī, trī; āli, grābilo, iskapulāt, napravīt, ol lemūnih, trēci, vēliki*
- /i/:
- MUC *bešīda, Dūmī, īšpol, kūpīli, Mirīč, ništo, nošīla, okrenīla, pokrīla, pošolīla, plōtīt; bi, dōli, iskūhola, onōdi, pašōvāli, pinēž, privārit, rādi, rūkovicu, tōti, žagrābi*
- PD *bīli, dažjīlo, īsmocil, īsmocīt, īstor, Ėmeju, jīdre, Komīže, Leštīčovi, līto, nīki, nīkur, nīšī, onī, približīli, reci, rībori, vīde, vīdit; armizāli, arvāli, imāli, išvūkal, iz, mēni, mōkri, ōli, si, žvōli*
- PM *dī, dogovorīli, īsal, īšli, īspri, mīšli, nīkur, njīma, prijatejih; bižī, obūkli, ōprōli*
- /o/:
- MUC *govōri, prodōvāla, ōlnil; bobā, cēko, dogodīlo, donīt, iskūhola, līpo, onā, onōndi, ovēga, ovī, pašōvāli, pokrīla, pošolīla, pošrōl, rībori, tovajūlon*
- PD *dobrō, gōli, kakō, mōgal, mōkar, ōli, rōba, vōde; doživīl, glēdo, Leštīčovi, onī, pol, pomālo, prodāt, rībori, tāko*
- PM *jōš, kakō, lakō, nōci, onō, rōba; dogovorīli, dvojīca, grotāc, kojī, kojēmu, ol, ondā, onī, ošmardīli, otū, ovī, ovūj, škocīl, škocīt, špomīnjol;*
- /o/:
- MUC *bōnda, čapōl, dōli, dōna, krōdē, gōvnō, na žōlō, onōndi, plōtīt, pošōl, pošrōl, prodōvāla, štōl, tōti, znōl*
- PD *čapōl, dōr, dōž, fermōl, istōr, jedōn, pōl, pōrtili, prōva, žvōli*
- PM *gōre, gōvno, kacjōlun, lemunođu, jedōn, jōvjo, nīmō še, mlōdi, pīto, šōla, šōmo, špomīnjol, tōnci, tōncoli*
- /u/:
- MUC *būb, Dūmā, kūpīli, levandūru, lūpēža, njegūv, mūcālo, tovajūl, rūkūn, stajūn, švū, tū, ūn, ūru, za njūn*
- PD *gūl, išvūkal, na temūn, obūkal, ošūšīl, štūg, šūh, šūhega, šūhu, tū/tū, ūn, u pūtū; nīkur*
- PM *govūr; lemūnih, onū, otū, pūc, rūgāt, štū, tū; kacjōlun, nīkur*
- /ū/:
- MUC *iskūhola, mūc, rūkovicu, ūvik; bōndu, butāla, na Mirīču, pul, šušīd, ū ruku*
- PD *būta, drūgi, drūgega, Išūkaršta, na karmū, nēčū, ū more, u pūtū; gajētū, izmeju, na prōvu, pul, rōbu, šu*
- PM *drūštveni, mūzika, ol škūle, pūno, ū meko, ūvik; kōmu, lemunođu*

Distribucija samoglasnika uglavnom je slobodna. Svaki samoglasnik može stajati ispred i iza pojedinačnih suglasnika. Dugi samoglasnici dolaze pod dugim akcentima i u dugim nenaglašenim slogovima.

Zatvaranje samoglasnika izrazito je čakavska posebnost kojoj podliježu, obično istodobno, dva središnja samoglasnika /ē/ i /ō/ (u nekim govorima pojava može zahvatiti i samoglasnik /ā/). Bitno je napomenuti da se mjesta artikulacija zatvorenih samoglasnika pomiču prema mjestima artikulacije samoglasnika /i/ i /u/ (Vranić, 2002 : 68).

Slogotvorno /r/ pojavljuje se s popratnim samoglasnikom (obično uz /a/). To u tekstovima facendi pokazuju primjeri:

PD *darvā, iskarcāli, na karmü, Isükaršt*

PM *parvī, ošmardīli, šmardīli*

Samoglasno /l/ i stražnji nazal dali su /u/: *šüza, vüna, züt; püt...*

U komiškom govoru vrlo su česte zamjene samoglasnih fonema, a najčešća je zamjena /ā/ > /ō/ i /ō/ > /ū/. O tome svjedoče primjeri:

- /ā/ > /ō/:

MUC *bōnda, cēkot, ćapōl, dōn, iskühola, jedōn, krōde, mōli, pošōl, plōtīt, pošōl, prodōvāla, rībori, rükovica, šonsōbon, štōl, žnōl, zōlō...*

PD *dōž, ćapōl, fermōl, jedōn, jō, pōrtili, žvōli*

PM *dō pošā, jedōn, jōvjō se, lemunōda, mlōdi, ne pīto, nīmō še, ogrōdjen, òprōli še, šōla, šōmo, tōncot, žnōš, vajō*

- /ā/ > /ū/:

MUC *būb, dūć, njegūv, rūkūn, tovajūl, ūn, za njūn*

PD *gūl, nīkur, štūg, ūn/ūn*

PM *dūšli, dvojīcun, kacjōlun, ne govūr, nūć, ovūj, pūć, štū, tū, tūn, ūn/ūn*

Prijelaz praslavenskoga /*ɛ/ u /a/ iza /j/, /č/, /ž/ pokazuje bitnu jezičnu značajku čakavskoga narječja pri određenju je li koji govor čakavski ili nije. Prijelaz prednjega nazala u /a/ iza /j/ nalazi se u komiškom govoru u primjeru *jažīk*, dok se istodobno ostvaruju i refleksi /*čɛ/ > /če/, npr. *pocēt* i /*žɛ/ > /že/, npr. *žēdan*...

Osim u N zamjenice *ča*, u čakavskom su sustavu imanentni prijelazi poluglasa u slabome položaju u puni samoglasnik i u onim primjerima u kojima je poluglas bio na kraju riječi ili među suglasnicima koji su nakon gubitka poluglasa mogli tvoriti tipičnu suglasničku skupinu. Riječ je o jezičnoj posebnosti svojstvenoj čakavštini (Lukežić, 1998 : 25).

U tekstovima se nalazi samo jedna takva pojava: MUC *vazēšt*.

U ostalim primjerima u analiziranim tekstovima jaka vokalizacija kao izrazito čakavska tendencija nije imanentna pa se tako javljaju primjeri *ūvik* MUC, PM, ali i često čakavsko *vāvik, dī* PM, (čak. djelomično *kade/kadi*), *mēni* PD (čak. ponegdje *mani/mane*), prijedlog *u: u levandūru* MUC, *ū more* PD, *ū meko* PM (čak. ponegdje *va/v*).

Što se tiče sekvence /ra/, odnosno /re/ u leksemima *vrabac, rast* i *ukrast* u primjeru *krāšt* ne dolazi do promjene /a/ u /e/ iza /r/. Sekvenca /ra/ prisutna je u facendama MUC i PM u primjeru *ukrāšt*. U komiškom govoru leksem *vrabac* glasi *rebāk*, a infinitiv *rasti*

glasi *rĕšt* (3.1.jd. prezenta *rĕštĕ*). Sekvenca /re/ u *rasti* prisutna je na otocima Braču, Čiovu, Šolti, Drveniku, na otocima u sjevernoj Dalmaciji, kod nekih čakavaca na kopnu, u jugozapadnom istarskom dijalektu...

Glavno vokalno obilježje komiškoga govornoga područja njegov je ikavski refleks jata po čemu se dijalekt i naziva ikavskočakavskim dijalektom. Fonem /i/ javlja se dosljedno u korijenskim, tvorbenim i relacijskim morfemima.

Refleks jata u komiškom je govoru ikavski. Zamjena jata ikavskim refleksom sustavno je provedena u korijenskim, tvorbenim i relacijskim morfemima. Navode se primjeri:

- u korijenskim morfemima

bĕl->bĕl-:	MUC	<i>bĭlin, bĭlega</i>
bĕg->bĕg-:	PM	<i>bĭžŕ</i>
besĕd->besĕd-:	MUC	<i>bešĭda</i>
ĕd->iĕd-:	PD	<i>jĭdre</i>
lĕp->lĕp-:	MUC	<i>lĭpo</i>
lĕt->lĕt-:	PD	<i>lĭto</i>
mĕh->mĕh-:	PD	<i>mĭhon</i>
nĕ->nĕ-:	MUC	<i>nĭšto</i>
	PD, PM	<i>nĭki</i>
	PM	<i>nĭkoliko, nĭmo</i>
sĕd->sĕd-:	MUC	<i>śusĭd</i>
svĕt->svĕt-:	PM	<i>śvĭt</i>
vĕk- >vĕk-:	MUC, PM	<i>ŭvik</i>
vrĕm->vrĕm-:	MUC	<i>vrĭme</i>

- u tvorbenim morfemima

- u morfemima glagola na dočetu infinitivne osnove (-ĕ-ti /-l6, -la, lo > -e-ti /-l6,-la, -lo): MUC *donĭt*, PD *vĭdit, dožĭvĭli*

- u glagolima nastalim prefiksacijom (dodavanjem prefiksa *-pri*): MUC *privĭrit*

- u dočecima priloga i brojeva: MUC *d6li, on6ndi* (-ĕ > -e); PM *dĭ* (-dĕ > -dĕ)

- u relacijskim morfemima

- u dativu jednine imenica ženskoga roda i osobnih zamjenica /i/ < /e/ < /ĕ/: PB *mĕni*

- u genitivu množine imenica /ih/ < /ĕh6/ < /ĕh6/: PM *prĭjatejih, śtĭ c6ngulih, ubrĭt lemĭnih, ukrĭšt lemĭnih*

- u genitivu množine zamjeničko-pridjevske deklinacije /ih/ < /ĕh6/ < /ĕh6/: MUC, PM *tĭh*; PD *ih*; PM *ĭspi njih, ol njĭh*

- u instrumentalu množine zamjeničko-pridjevske deklinacije /in/ < /im/ < /ĕm6/ < /ĕm6/: MUC *bĭlin*

Iako u analiziranim tekstovima komiških facendi nije pronađen nijedan ekavski refleks jata, potrebno je spomenuti da se u komiškom govoru pojedini leksemi ostvaraju s ekavskim refleksom jata. To pokazuju primjeri: *śĕšt, telesĭ, vĕnac*...

Inventar komiškoga naglasnog sustava čine tri naglasaka: kratki silazni naglasak (ã), dugi silazni naglasak (â) i akut (ã) te nenaglašene duljine u prednaglasnu položaju i nenaglašene kračine.

Naglasak može biti na svakom slogu unutar riječi.

- kratkosilazni naglasak

početni slog	središnji slog	krajnji slog	jednosložnice
MUC <i>dõkle</i> , <i>õlma</i> , <i>cẽko</i> <i>nĩšto</i> , <i>rũkavica</i> ; PD <i>ãli</i> , <i>ĩzmeju</i> , <i>lĩto</i> <i>nĩki</i> , <i>nĩkur</i> ; <i>põrat</i> , <i>rĩbori</i> , <i>rõba</i> , <i>švẽga</i> , <i>vẽliki</i> , <i>vẽselo</i> , <i>vĩdit</i> ; PM <i>ãla</i> , <i>ãli</i> , <i>dõba</i> , <i>drũštveni</i> , <i>mũzika</i> , <i>nĩkur</i> ; <i>nõci</i> , <i>ol škũle</i> , <i>pũno</i> , <i>ĩvik</i> , <i>vẽliki</i> ;	MUC <i>bešĩda</i> , <i>dogodĩlo</i> <i>govõri</i> , <i>ĩskuhõla</i> , <i>nošĩla</i> , <i>njegõvu</i> , <i>pokrĩla</i> <i>pošõlĩla</i> , <i>šõnsõbon</i> ; PD <i>dažjĩlo</i> , <i>gajẽta</i> , <i>Komĩža</i> , <i>napunĩli</i> ; PM <i>dogovorĩli</i> , <i>dvojĩca</i> , <i>kojẽmu</i> , <i>õsmardĩli</i> , <i>šmardĩli</i> , <i>špomĩnjol</i> , <i>u</i> <i>Šajẽte</i> ;	MUC <i>bobã</i> , <i>kakõ</i> , <i>na</i> <i>Mirĩć</i> ; PD <i>ĩsmocĩt</i> , <i>kakõ</i> , <i>na</i> <i>karmũ</i> , <i>onĩ</i> , <i>recĩ</i> ; PM <i>ĩškõc</i> , <i>škocĩt</i> ;	MUC <i>hõp</i> , <i>mũc</i> , <i>vẽć</i> ; PD <i>jõš</i> , <i>kãl</i> , <i>šãl</i> ; PM <i>dĩ</i> , <i>jõš</i> ;

- dugosilazni naglasak

početni slog	središnji slog	krajnji slog	jednosložnice
MUC <i>bĩla</i> , <i>bõnda</i> , <i>lĩpo</i> , <i>mẽko</i> ; PD <i>bĩli</i> , <i>mĩhon</i> , <i>prõva</i> ,	MUC <i>atẽnto</i> , <i>facẽnda</i> , <i>levandũra</i> , <i>tovajũlon</i> ; PD <i>ĩsmõcil</i> ;	MUC <i>bobã</i> , <i>jedõn</i> , <i>onã</i> , <i>pinẽz</i> , <i>šakrĩl</i> , <i>šusĩd</i> , <i>ukrãšt</i> ; PD <i>dažjĩ</i> ,	MUC <i>dũć</i> , <i>šãl</i> , <i>tĩh</i> , <i>ũn</i> ; PD <i>brãt</i> , <i>gũl</i> <i>õn</i> , <i>šũh</i> , <i>tũ</i> ; PM <i>dũć</i> , <i>njĩh</i> ,

<i>rîva, zvôli;</i> PM <i>bîla;</i> <i>bîlo, gôvna,</i> <i>mlôdi, sôla,</i> <i>tôncali, tônci,</i> <i>žîdon;</i>	PM <i>kacjôlun,</i> <i>lemunôda;</i>	<i>ćapôl, istôr;</i> <i>jedôn, ovî,</i> <i>prodât, stojî;</i> PM <i>danâs,</i> <i>finîl, grotâc,</i> <i>jedôn, onû,</i> <i>oprât, otû,</i> <i>ovûj, parvî,</i> <i>punâ, rûgât,</i> <i>škocîl, ubrât,</i> <i>žardîm;</i>	<i>pûc, pût, šâl, švâ,</i> <i>švâk, tê, trî, tûn;</i>
---	---	---	--

• akut

početni slog	središnji slog	krajnji slog	jednosložnice
MUC <i>bîla,</i> <i>bîlega, bîlin</i> <i>dôli, nêće,</i> <i>pâlo, râno, u</i> <i>Môlu, vrîme;</i> PD <i>brâca,</i> <i>nâsi, sûhega,</i> <i>šûhu, vêdro;</i> PM <i>bîla,</i> <i>bîlo, dûšli,</i> <i>grâbilo, jâma,</i> <i>mlôdi, na</i> <i>tânac, nêće,</i> <i>tâmo;</i>	MUC <i>butâla,</i> <i>makâko, onôndi,</i> <i>ostâla, ostavil,</i> <i>privârit;</i> PD <i>arvâli,</i> <i>armižâli, imâli,</i> <i>iskarcâli,</i> <i>išvûkal, pomâlo;</i> PM <i>iskapulâli,</i> <i>lemûnih,</i> <i>mećâlo,</i> <i>namuščâli,</i> <i>naprâvila,</i> <i>naprâvit,</i> <i>neštâlo,</i> <i>ogrôdjên,</i> <i>organizirâli,</i> <i>ovâko, unûtra,</i> <i>žadûženo;</i>	MUC <i>kojî je,</i> <i>onâ bi;</i> PD / PM <i>kojî će,</i> <i>ondâ bi še,</i> <i>pepenjât, vajô</i> <i>še;</i>	MUC <i>kâl će;</i> PD <i>tû su, ûn še;</i> PM <i>a tû je, nî</i> <i>še;</i>

Primjeri s nenaglašenom duljinom u prednaglasnu položaju su:

MUC *Dūmā, gōvnō, krōdē, kŭpĭli, lŭpēža, mŭcālo, na žōlō, Pēndē, plōtīt, prodōvāla rŭkŭn, u Dūmē*

PD *dožŭvĭl, dožŭvĭli, nēćŭ, nŭsŭ, ošŭšĭl, približŭli, u pŭtŭ*

PM *u lemŭnē, organizŭrālo, Pēndē, rŭgāt, švŭrāla, u žmŭlē*

U komiškom govoru čuva se prenošenje naglaska na proklitiku:

MUC *nā more, nā pamet, pŭl mora, ŭ ruke*

PD *pō moru*

PM *nē žnōs, ŭ meko*

Suglasnički sustav komiškoga govora obilježen je smanjenim suglasničkim inventarom. Realiziraju se sonanti /j/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /r/, /v/ i šumnici /b/, /c/, /č/, /d/, /f/, /g/, /h/, /k/, /p/, /š/, /t/, /ž/.

Prema tome, suglasnički sustav komiškoga govora sveden je na 19 fonema.

Lako je uočljiva pojava dviju novih jedinica u sustavu /š/ i /ž/. One svjedoče o pojavi cakavizma u komiškom govoru. Pod cakavizmom se u literaturi smatra: "1. izgovor /c/ umjesto čakavskoga /č/, /z/ umjesto /ž/, /s/ umjesto /š/... 2. izgovor /c/ umjesto čakavskoga /č/, ali /ž/ umjesto /ž/ i /z/, /š/ umjesto /š/ i /s/..." (Moguš, 1977 : 66) Komiški govor ima zabilježen cakavizam drugoga tipa, što se očituje u primjerima:

- /č/ > /c/ < /c/

MUC *i cēko, iskocĭl, mŭc, mŭcālo*

PD *cā, ismocĭl, ismocĭlo, ismocĭt*

PM *cā, cēga, iskōc, iskocĭl, recē, škocĭt*

- /ž/ > /ž/ < /z/

MUC *lŭpēža, pinēž, važēšt, ža, žagrābi, žnōl, žōlō*

PD *armižāli še, dažŭl, dažŭlo, dōž, dožŭvĭl, dožŭvĭli, ŭžmeju, Komŭža, približŭli, ža, žnōn, žvōli*

PM *bižŭ, iž žŭda, mŭžika, organizŭrālo, u Komŭžu, u žmŭlē, zadŭženo, žardŭn, žŭdon, žnōs*

- /š/ > /š/ < /s/

MUC *bešŭda, danāš, ŭšpol, iskocĭl, nŭšto, nošŭla, oštāla, oštāvil, pašōvāli, pošōlĭla, pošōl še, šal, šonsōbon, štajŭn, štōl, šušŭd, švē, švŭ, ukrāšt*

PD *iskārcali, Išŭkaršta, ištōr, ismocĭl, ismocĭlo, ismocĭt, išvŭkal, jōš, ošŭšĭl še, škāf, šāl, štŭg, šŭhega, šŭhu, švēga, vēselo, šu*

PM *drŭštveni, iš, iskōc, iskapulāli, ŭšpri, iš šēbe, iskapulāt, jōš, ol škŭle, ošmardŭli, šāl, šōmo, špomŭnjol, švŭrāla, švĭt, ukrāšt, u Šājete, u šōlu, višōkin*

Fonem /h/ čuva se u komiškom govoru što se vidi iz primjera: *hodŭt, holcāt, hrōnŭt, hronŭvāt, hropāt*... U analiziranim tekstovima nalaze se ove potvrde:

MUC *hōp, iskuhōla, tĭh*

PD *ih, mĭhon, šŭh, šŭhega*

PM *hītili, lemūnih, njīh, prījatejih, štū cōngulih*

U nekim oblicima glagola *htjeti* došlo je do gubljenja fonema /h/ (npr. *tīt, tīl*).

Zamjena skupa /hv/ fonemom /f/ uočava se u primjerima *fōlā, zafōlīt...*

O postojanju fonema /f/ u komiškome govoru svjedoče primjeri: *famīja, fažūl, finīt, frīško, frūt...*, a u tekstovima facendi nalazimo ove primjere:

MUC *facēnda*

PD *fermōl*

Sonant /l/ ne čuva se u komiškome govoru. On je zamijenjen sonantom /j/. U tekstovima nalazimo samo dva ostvaraja te jezične posebnosti:

PM *prījatejih, vajō*

Nesliveni ostvaraj čuva se u riječima *vesel'je, zel'e...*

U suglasničkom inventaru ne realiziraju se /ǰ/ i /ǰ̇/. Fonem /ǰ/ zamjenjuje se s /j/, a fonem /ǰ̇/ s /z/ (od /ž/). To pokazuju primjeri:

PD *īzmeju*

PM *ogrōdjen*

Iako u tekstovima nema potvrda za realizaciju /z/ umjesto /ǰ̇/, u komiškome govoru ta se pojava očituje u primjerima *svīdožba, žēp*.

Pojava prijelaza /m/ u /n/ u nastavcima i u nepromjenjivim riječima ostvaruje se u analiziranim tekstovima. Završno se /m/ debilabijalizira u pojedinim vrstama riječi:

– u imeničkim oblicima: MUC *i rūkūn, tovajūlon*; PD *mīhon*; PM *zīdon*

– u zamjениčkim oblicima: MUC *ža njūn*; PM *is tūn*

– u pridjevima: MUC *bīlin*; PM *višōkin*

– u glagolskim oblicima: PD *znōn*

– u brojevima: PM *dvojčun*

– u priloga: *šonsōbon*

Pri pregledu realizacije /l/ polazi se od skupine imenica i pridjeva te skupine glagolskoga pridjeva radnoga muškoga roda u jednini (Moguš, 1977 : 85-86).

Završno slogovno /l/ (< /l/ < /l̂/) čuva se u glagolskih pridjeva radnih muškoga roda u jednini:

MUC *ćapōl, iskocīl, òlnil, oštāvīl, pokrīl, pošrōl, šakrīl, štōl, tovajūl, znōl*

PD *bīl, ćapōl, fermōl, ismocīl, išvūkal, mōgal, obūkal, ošūšīl, pōl*

PM *bīl, finīl, iskocīl, isāl, škocīl, špomīnjol, utēkal*

Za kategoriju imeničkih riječi samo su dvije potvrde:

MUC *pošōl*

PD *gūl*

Od starih konsonantskih skupova karakterističan je i prijelaz /*stj/ i /*skj/ u /šć/ (od /šč/). Komizani će reći: *godīšće, perūšće, rībašćina, šćukāt...* U tekstovima se nalazi samo jedna potvrda te jezične posebnosti:

PM *namušćāli*

Prema ovoj osobini komiški govor spada u čakavske govore.

Komiški govor poznaje skupove /šk/, /šp/ i /št/ (od /šk/, /šp/ i /št/) pa se javljaju ostvaraji: *škūj, škūla, škvēr; špīna, špōg, šprogodīt, šprogūd; štramāc*. Za navedene skupove nalaze se samo dvije potvrde u tekstovima:

PD *škāf*PM *škūla*

Praslavenska skupina /*čr/ realizira se kao /cr/ što pokazuju primjeri: *cōrv, crīkva, crīvo...*

Pojednostavnjivanje suglasničkih skupina prisutno je i u komiškom govoru.

Riječ je o pojavi poznatoj pod nazivom slabljenje šumnika na početku zatvorenog sloga, odnosno slabljenje najnapetijih šumnika, i to afrikata i okluziva, manje napetim šumnicima, frikativima i sonantima. Ova pojava svojstvena je čakavskom sustavu u cjelini. U tekstovima se ostvaruje:

- zamjena okluziva manje napetim sonantima

MUC *kāl, ĩšpol, ol bobā, ōlma, ōlnil, pōl tovajūl, pul njēga, pūl mora, šāl*PD *kāl, pōl, pūl, ol*PM *kāl, ol gōre, ol lemūnih, ol škūle, šāl*

- potpuna redukcija okluziva koji zatvaraju slog

PM *ĩspri njīh*

Zamjena afrikata i okluziva manje napetim frikativima također je svojstvena komiškomu govoru (iako ta pojava nije zamijećena u analiziranim tekstovima). To pokazuju primjeri: *dūbrovaški, māška...*

Izbjegavaju se i konsonantske skupine pa dolazi do redukcije prvoga člana u početnome bezvučnome suglasničkom slogu: *dī* (< gdje).

Odraz praslavenske skupine /*vṛs/ (> /*vṛs/) u osnovi neodređene zamjenice glasi /šv/ (od /sv/) što se vidi iz primjera: MUC *švu*; PD *švēga*; PM *švā, švē*.

Što se tiče distribucije suglasnika, svaki se suglasnik može nalaziti uz svaki samoglasnik u svakom položaju u riječi. Ograničenja se javljaju u pojedinim suglasničkim skupinama.

Na početku riječi ispred samoglasnika u komiškom govoru može se u nekim primjerima pojaviti protetsko /j/ (*Jamerika*). U tekstovima triju facendi (MUC, PD, PM) nije pronađen ni jedan takav ostvaraj.

Od morfoloških značajki nalazi se u G mn. imenica nulti morfem:

MUC *ma nī tīh pinēž*PD *napūnili šu oni tū gajētū dōr*PM *ol gövōn, punā gövōn*

U G mn. imenica muškoga roda uz nulti morfem, moguća je i inovacija s uvođenjem relacijskog morfema koji već postoji u sustavu. Riječ je o morfemu /ih/ iz zamjeničko-pridjevske deklinacije:

PM *is tûn dvojičun priĵatejih, ol lemūnih, stû cōngulih, ubrât lemūnih, ukrâst lemūnih.*

U L. jd. imenica ženskoga roda uvijek je /u/:

MUC: *prodōvāla bûb u levandûru*

PD: *jedōn je bîl na prōvu, a drūgi na karmû*

PM: *bilo je u sōlu*

Pripadnost čakavskom i niti jednom drugom narječju određuje zamjenica *ča*. U komiškom govoru ova je zamjenica prisutna, ali ona se ne ostvaruje kao *ča*, već kao *ca*⁵ (ponekad i *co*) što pokazuju primjeri:

PD *...a ovî brât ca je bîl na karmû...*

PM *...ca ćemo šâl...*

Osim upitno-odnosne zamjenice *ca* spominje se i zamjenica *ku* u značenju *tko* kod koje se očituje reduciranje prvog člana atipične suglasničke skupine.

Od ostalih zamjenica izdvajaju se:

- pokazne zamjenice
- neodređene zamjenice

Pokazne zamjenice *ovaj*, *taj* u nominativu jednine muškoga roda glase *ovî*, *otî*:

MUC *...kāl će ovî šušîd dūc...; ...i grĕ otî...;*

PD *...î, kâl je bîlo, ovî brât...; ...a brât ovî...;*

PM *...dogovorîli šu še ovî mlōdi...; i tâko je finîl otî tânac...; a da Pĕndĕ nî škocîl u gōvna otî pût...;*

Od neodređenih zamjenica izdvaja se zamjenica *nikur* u značenju *nitko*.

PD *...âli tĕga jōš nî dožîvîl nîkur...*

PM *...ma nîkur ih ne pîto ...*

Neodređena zamjenica *nîkur* ima značenje i *netko*, ali u analiziranim tekstovima nema potvrda za taj oblik.

U analiziranim tekstovima kod pridjeva, zamjenica i brojeva prevladavaju morfemi palatalnih osnova:

MUC *bilega, ovĕga, tĕga*

PD *drūgega, šūhega, tĕga*

Glagoli druge vrste u infinitivnim sekvencama u komiškom govoru mogu imati dva tvorbeni morfema /ni/ ili /nu/ (< nŋ). Stoga će Komizani reći: *dvînut še, pjûnut, okrenît, tîšnut, žalnît...*

U tekstovima facendi pronađen je samo jedan primjer: MUC *okrenîla*

U analiziranim tekstovima 3. l. jednine zanijevanog oblika prezenta glagola *imati* glasi: *nîmŋ* PM. Fonem /i/ nije odraz refleksa jata, nego je nastao kao spoj veze *ne + imat* >

⁵ Riječ je o čakavizmu, o čemu je prije bilo riječi.

neimat, pri čemu je prevladala artikulacija “drugoga samoglasnika dvovokalne sekvencije koja podliježe stezanju”. (Lukežić, 1998 : 101)

Regresivna asimilacija očituje se u 3. l. jednine zanižekanog oblika prezenta glagola *biti*: MUC, PD, PM *ni* (< *nje* > n i+ j + e > *nije*).

Infinitiv *metati* u komiškom govoru glasi *mećat* te kao takav pripada 2. razredu V. vrste glagola, za razliku od standardnojezičnoga glagola *metati* koji pripada 3. razredu V. vrste. (Vulić, 2003 : 58)

Prezent glagola *hodīt* glasi *grēn, grēš, grē...* MUC...*grē otī makāko...*

Infinitiv je apokopiran, što pokazuju primjeri:

MUC *donīt, dūć, plōīt, privārit, ukrāšt, vazēšt*

PD *bīt, ismocīt, prodāt, vīdit*

PM *iskapulāt, napravīt, oprāt, popenjāt še, pūć, škocīt, rūgāt, ubrāt, ukrāšt*

Imperfekta i aorista nema.

Kondicional u trima facendama nije zabilježen, no on u komiškom govoru glasi (od gl. *žakantat*): *jō bi žakantōl, tī biš žakantōl, ūn bi žakantōl, mī bimo žakantāli, vī bite žakantāli, onī bi (bidu) žakantāli*.

Spominjem priloge *nīnder* (negdje), *onōndi* (ondje), *toṭi* (tu).

U facendi PM zanimljive su konstrukcije koje se javljaju na mjestu prijedloga *s/sa*:

... *īšal ūn īš tūn dvojićun...*

... *hītili tū rōbu iz šēbe...*

... *a trēći iz žīda jōvjo še...*

U analiziranim tekstovima nalazi se potvrda za veznik *ili* u obliku *oli*.

Vokal /o/ nalazi se umjesto vokala /i/ u vezniku *ōli* (=ili).

PD ... *ōli ši pōl ū more?...*

Prema navedenim osobitostima komiški govor po Brozovićevoj klasifikaciji dijalekata pripada ikavskom, odnosno južnočakavskom dijalektu.

LITERATURA

Božanić, J. (2002). Facende otoka Visa. *Čakavska rič*, XXX, 1-2, 177-332.

Božanić, J. (1992). *Komiške facende*. Split: Književni krug Split.

Božanić, J. (1981). *Perušće bešid*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Brozović, D. I Ivić, P. (1988). Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod “Miroslav Krleža”.

Finka, B. (1973). Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3 (str. 5-77). Zagreb: JAZU.

- Lisac, J. (2004). Čakavština kao narječje i u hrvatskoj književnosti. *Čakavska rič*, XXXI, 1-2, 5-11.
- Lukežić, I. (1998). *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
- Moguš, M. (1977). *Čakavsko narječje. Fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Moguš, M. (1973). Fonološki kriteriji za određivanje čakavskog narječja. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 13, 22-36.
- Šimunović, P. (1981). *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslavenskim lingvističkim atlasom*, LV, 9 (str. 258-265). Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Odjeljenje društvenih nauka.
- Tomelić, M. (2000). Splitska čakavština u tekstovima Ivana Kovačića. *Čakavska rič*, XXVIII, 1-2, 71-127.
- Vidović, R. (1978). *Čakavske studije*. Čakavski sabor. Split.
- Vranić, S. (2002). Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 1. Fonologija. Rijeka: Matica hrvatska Novalja.
- Vulić, S. (2003). Osnovne značajke suglasničkoga sustava govora otoka Drvenika kraj Trogira. *Čakavska rič*, XXXI, 1-2, 53-59.

PRILOZI

MÛC, MÛC, PLŌTÌT ĆU TI!

1. Teta Dùmà je prodõvāla bûb. Onā bi prodõvāla bûb u levandûru i lîpo bi bīla iskûhola bobā, pošolīla, butāla u levandûru, pokrīla bīlin tovajûlon i butāla onõndi na Mīrić u Mõlu Bõndu. I tako bi ũjutro rāno rībori kāl sū pašõvāli pūl mora, kŭpīli u teta Dùmē bobā ũa nā more važēšt. Tŭ je onā nošīla švŭ vrīme dõkle je bīla štājŭn ol bobā.
2. A jedõn sušīd tõtī na Mirīću, ũvik je štõl atēnto ũā njun ukrāšt. Kāl bi se onā okrenīla, a ũn õlma rŭkŭn põl tovajûl, u levandûru, i ũagrābi rŭkovicu bobā. A Pēndē, ũnõl je da ovī krõdē bûb Dùmī. I ũnõl je Pēndē da Dùmā nēče tēga dõna donīt bûb na Mirīć.
3. Ė, pālo njēmu nā pamet kakõ će ũn ovēga lŭpēža privārit. A ũn se pošrõl u levandûru i pokrīl bīlin tovajûlon i õlnil na Mirīć. I šal Pēndē kakõ da tu nī njegŭv pošõl, oštāvīl ũn tu levandûru i šakrīl se īšpol Mirīća dõli na ũõlõ. Šakrīl se ũn i švē cēko kāl će ovī sušīd dŭc na Mirīć. ũnõl je vēc njegõvu ũru. I grē otī makāko sušīd. Svē se ožīre i govõri sõnsõbon:
-A nī Dùmē, a nī Dùmē! – i rŭkŭn pol tovajûl i hõp – ćapõl ũn nīšto mēko īšpol bīlega tovajûla!
4. A Pēndē, kojī je štõl atēnto, iskocīl īšpol ũīda i pul njēga:
- Ćāpa govno ũ ruke!

- Mùc, mùc, plòt'it ću ti! – Ma nī tīh pinēž da bi se mūcālo. Rādi facēnde se je tū i dogodilo. I oštāla je do danās beš'ida – *Čāpa gōvnō ù ruke!*

NA PRŌVU DŌŽ, A NA KARMŪ VĚDRO

1. Tū su bīli nīki Lešt'icovi iz Švēca. Jō nē žnon kakò su se žvōli, a bīli su brāca i imāli su gajētu. I, kal je bīlo, napūnili sū onī tū gajētu dōr i pōrtili pul Kom'ize. Jedōn je bil na prōvu, a drūgi na karmū, na temūn, a ižmeju njīh bīl je vėlīki štūg dōr, tāko da jedōn drūgega nī mōgal vīdit. I tāko onī pomālo jīdre pul Kom'ize, vōde tā darvā ža prodāt u Kom'izu.
2. Ma u pūtū ih je čapōl dōž. A ovī brāt ca je bīl na karmū, ōn se vēšelo isvūkal i būta rò bu pol škāf. I tāko gūl, l'ito je bīlo, stojī na temūn. A brāt ovī drūgi, na prōvu, ūn se ni isvūkal. Njēga je dōž dobrō ismocīl.
3. Kāl sū se približ'ili Kom'izi, fermōl je dōž. Ā, kal je bīlo, ovī brāt gōli, ūn se je istōr, ošūšil i obūkal šūhu ròbu, a ovī brāt ca je bīl na prōvu, ūn je mōkar. Āli ne vīde se onī jōš. Kāl sū onī arvāli u pōrat i armizāli se, šāl se onī iskarčāli na rīvu, a glēdo ovī mōkri sūhega:
  - A tī sí, po Isūkaršta, sūh!
  - A tī sí, po Isūkaršta, mōkar!
  - A kakò nēcū bīt mōkar!
  - Ōli sí pōl ù more?
  - Da ù more! Āli recī tī mēni kakò sí ti sūh, kakò te nī ismocīlo?
  - Ma recī ti mēni kakò sí tī mōkar? Ol cēga sí se ismocīl?
  - Ōli na karmū nī dažj'ilo?
  - Dažj'ilo? Ōli je na prōvu dažj'ilo?
  - Da dažj'ilo! Dažj'ilo je mīhon! Āli, recī tī mēni kakò se tī nīš' ismocīl.
  - Kakò ću se ismoc'it kal na karmū nī dažj'ilo!
4. Švēga sū rībori nāši doživīli po mòru, āli tēga jōš nī doživīl nīkur da na prōvu dažjī, a da je na karmū vēdro.

PĚNDĚ ŠKOCĪL ù MEKO

1. Žnōs tī onū kal je Pēndē bīl škocīl ù meko. E, nē žnoš! A tū je bīlo ovāko. U onō dōba bīli sū drūštveni tōnci. Tū bi se bīlo organizīrālo u sōlu ol škūle. I tāmo je švīrāla mūžika, tāmo sū mlōdi tōncoli. Bīl je jedōn vėlīki grotāc u kojēmu bi se bīla napravīla lemunođa i ondā bi se kacjōlun grābilo otū lemunođu i mečālo u žmūlē. Bīlo je ūvik zadūženo njīh nīkoliko koji će pūc ubrāt lemūnih i napravīt lemunođu.

2. Àli tẹ nòci bìlo je u šòlu pùno švíta i neštálo je lemunoðde. Ca ćemo šál? E, dogovorìli šu še ovì mlòdi ca šù tu organizíràli da će Pěndě i jòš dvojìca pùc u Šajète žardìn ukràšt lemùnìh za lemunoðu na tãnac. I ìšal Pěnde, a nùc je bìla, ìšal ùn íš tùn dvojìcun prìjatejih, ìšli onì u lemùně. Àli ovì žardìn ol lemùnìh ogròdjen je višòkin žìdon i nì lakò pùc unùtra.
3. Àli ovà trì bìli šu mlòdi, ca jẹ nìjma bìlo popenjât še. I Pěndě dà će ùn parvì škocìt u žardìn. Àla, dobrò je, Pěndě íškocìl. Àli dì je íškocìl? Bomě, ù meko. Dò pošu u gòvna! Bìla je tò jama punà gòvon. Dì šmo šál?, mìšli še Pěndě. Àli ako recě ovùj dvojìci dì je škocìl, onì nẹce škocìt i nìjemu će še rùgât.
- Kakò je? – pìto ga ovì ol gòre.
- Íškòc, mẹko je!
4. I ovì íškocìl.
- Dì šmo vo?
- Kùco, ne govùr nìšta!
5. A trěci íz žìda jòvjo še:
- Kakò je?
- Íškòc, mẹko je!
6. Íškocìl i trěci i švâ trì tàko u gòvna dò pošu. E šál kal šu švâ trì škocìla u gòvna, nìmo še kù kòmu rùgât. Šál je dobrò. Šòmo vajò še tìh gòvon ískapulât. I ískapulâli še onì i ìšli še onâ oprât. Òproli še, hìtili tù ròbu íz šèbe obùkli drùgu, namusćâli še i dùšli u šòlu ol tònca bẹž lemùnìh. Ma nìkur ih ne pìto dì šu lemùnì. Švâk bizì ìspri njìh. Ca jẹ šál? E, nì še bìlo lakò oprât ol gòvon, švè šu ósmardìli, švâk je utěkal ol njìh jěrbo šu šmardilì kako štù còngulìh.
7. I tàko je finìl otì tãnac. A da Pěndě nì škocìl u gòvna otì pùt, ne bì ga še nìkur danâš špomìnjol u Komìžu.

ANALISI DIALETTOLOGICA DELLA PARLATA DI COMISA NEI TESTI DELLE *FACENDE*

Riassunto

Nell'articolo sono presentate in forma sintetica le caratteristiche del dialetto comisano sulla base di racconti umoristici, non di fiction, dell'isola di Vis. Si tratta di un particolare genere di letteratura orale, *facenda*, che è stato studiato per la prima volta da Joško Božanić, professore alla Facoltà di Filosofia di Spalato. Egli ne ha evidenziato il valore letterario, sottolineandone contemporaneamente l'importanza e il significato come documento linguistico: "Esse sono documenti linguistici delle parlate arcaiche di Vis e rappresentano allo stesso tempo un genere caratteristico della letteratura orale di Vis ..." (Božanić, 2002:177). Prototipi dell'analisi linguistica sono stati i testi: Muc, muc, plotit ću ti (MUC), Na provu doz, a na krmu vedro (PD) e Pende skocil u meko (PM). Per gli esempi presi da questi testi sono stati usati particolari contrassegni. L'accento è posto sulle caratteristiche linguistiche fonologiche e morfologiche.

DIALECTOLOGICAL ANALYSIS OF KOMIŽA'S SPEECH IN FACENDAS

Summary

In the article are summarized Komiža's dialectological features of the humorous non-fictional tales of the island Vis. It's about a special type of oral literature - *facendas* for whose perseverance is meritorious professor Joško Božanić, the professor on Faculty of philosophy of the University of Split. He accents their literary worthiness at the same time underlining the importance and significance of the *facenda's* as linguistic document: "They are linguistic document about archaic Vis speeches and at the same time they show representative kind of oral literature of Vis..." (Božanić, 2002:177) Templates for my linguistic analysis were texts *Müc, müc, plõtīt ću ti* (MUC), *Na prõvu dõž, a na karmü vëdro* (PD) i *Pëndë škocil ü meko* (PM). Those stories are "presented in the media of written word upon the audio record from the author's rich record library coming into existence since 1968 until today". Narrators are autochthon speakers of Komiža. *Facendas Müc, müc, plõtīt ću ti* i *Pëndë škocil ü meko* were narrated by Tonina Sonjara Tusicina (1887-1974), and *facenda Na prõvu dõž, a na karmü vëdro* by Jozo Božanić Pepe (1894-1975). For examples taken from those texts, I inducted special notes. Some linguistics features are not perceived in the texts of those three *facendas*. In those, wery rare cases, a whole database collected in the book of professor Joško Božanić *Komiške facende* (Poetics and stylistics of the non-fictional story of Komiža) were taken into consideration Emphasis is on phonological and morphological characteristics.

Podaci o autoricama:

Marijana Tomelić, znanstveni novak-asistent na Filozofskom fakultetu u Splitu, Odsjek za hrvatski jezik i književnost, Radovanova 13, Split, tel.: 021-490-289. Kućna adresa: Šišgoričeva 34, Split, mob. 098-666-204.

Katarina Lozić, znanstveni novak-asistent na Filozofskom fakultetu u Splitu, Odsjek za hrvatski jezik i književnost, Radovanova 13, Split, tel.: 021-490-289. Kućna dresa: M. Getaldića 9, Split, tel.: 021-466-714, mob. 098-1636-086.